

Meglepő volt, hogy négy folyóiratnál azonos a szerkesztők száma: hét. Természetesen négy jól működő lap hét szerkesztővel dicsekedhet a *Juventus*, a *Tentamen*, a *Világnégyzet* és a *Képződmény*. Van köztük olyan is, amelynél a szerkesztőség felépítése már szinte olyan mint a „nagyoké”. A *Tentamen*nek van főszerkesztője, szerkesztőségi titkára, menedzsere, mindegyik jól meghatározott munkakörrel. E szerkesztőségek képviselői egytől egyig azt állították, hogy a döntés nem egy, hanem hét ember kezében van.

Érdekes, hogy a főszerkesztők közül többen is úgy gondolták, mentegetőzniük kell funkciójuk miatt. „A nyomda és a támogatók követelik meg, hogy legyen főszerkesztő...” (*Tentamen*), „Amiért főszerkesztő vagyok, még nem kell azt hinni, hogy én döntök!” (*Képződmény*). Elborzadnak (néha még a szükséges) hierarchia gondolatától is, és ha tehetik, elutasítják azt. A többi „szerkesztőség”, egy kivételével, egy, két, legfeljebb három tagot számlál.

„Hogyan viszonyul a tanári kar, valamint az iskola vezetősége a laphoz?” – hangzott a negyedik kérdés.

A tanári karokról többnyire pozitív képet adnak a válaszok. Az iskolák vezetősége attól függően támogatja a lapot, hogy mennyire tartja jelentős tényezőnek az iskola életében.

Az ötödik kérdés az olvasókkal történő kapcsolattartásra vonatkozott: „Miként kaptok visszajelzéseket az olvasók véleményéről?” A válaszok túlnyomó többsége itt csak a folyosói kritikára utal. Csak két lap folytatott a tíz közül közvéleménykutatást. A szatmári *Tintaszósz* előbb igényfelmérést készített, és csak ezután indult.

Az utolsó kérdés csak a kolozsváriaknak szólt: „Mit jelent számotokra az, hogy Kolozsváron még létezik a tiéteken kívül három iskolaújság?” A kolozsváriak kivétel nélkül megemlégtették a lapcserét, az egymás lapjából történő ollózást, a kölcsönös terjesztést. Ám amikor arról fagattam őket, hogy stílusban, gondolkodásmódban nem befolyásolják-e egymást a lapok, vagyis a szerkesztők, akkor egy kicsit meglepett a határozott kijelentés, hogy nem, és ez így van rendjén.

Hadd álljon itt befejezésül a *Világnégyzet* szerkesztőjének véleménye: „Az iskolalapoknak eléggé elszigetelteknek kell lenniük. Az iskolák problémái, gondjai azonosak, de ezeket mindenkinek otthon, saját magának, egyedi módon kell felfedeznie...”

ZÁGONI BALÁZS

Mi az, hogy „magyar gyermekirodalom”?

Minden nemzet, minden nyelvi kultúra természetes módon hajlik arra, hogy a maga irodalmát és gyermekirodalmát túlbecsülje. Azon nőtt fel: szellemi anyatejéhez tartoznak azok a mesék, legendák, az először olvasott – szívdbogva végigolvasott – ifjúsági regények, melyeket nemzedékek adnak tovább egymásnak. Jóllehet mindig nőnek új hajtások e legkisebbek, sarjadó korban lévőknek szánt irodalom ágain, de a mondókák, a versek, a lélek tájait először megvilágító mesék és regényes művek klasszikussá érett köre viszonylag állandó marad. Az angol anyanyelvű gyerek számára talán a nonszenszvers, az Alice csodaországban vagy Tolkien Babója, a dánnak talán *Andersen*, az orosznak az ősztyeppeli legendák vagy Igor herceg csatái, a karibi szigeten felnövőnek meg talán a nagymamák vagy az írók szötte tengeri legendáriumok teremtik meg a képzeletvilág, az irodalmi ízlés alaprtegeit. A magára adó magyar ember – anya, apa, tanító, óvónő, könyvtáros – szívében is természetes a hajlam, hogy az anyanyelv szavaival együtt (vagy alig később) saját kultúrája és irodalma legszebb értékeit örökítse tovább – esti mesélés, első lapozgatás, meseóra vagy ajánlattevő beszélgetés csendes perceiben. A fordítás ugyanis mindig átszűr, rostál, adoptál – kivételes az olyan eset (bár a magyar gyermekek olvasói világában igen sok példa akad rá!), hogy más nemzet irodalmában született mű úgy tudjon megszólalni, mintha egészen saját lenne, mintha anyanyelvű tudatunk szellemében született volna.

Ha nem tudom önöket – igaz, nem is akarom igazán – magyar gyerekké átvarázsolni, ha nem vagyok képes az itt ülő hallgatóságot leültetni gyermeki szívvel egy magyar „mesefa” alá, akkor kérem, nézzék el nekem, hogy elfogult képet rajzolok a magyar gyermek-

és ifjúsági irodalomról. Ennek az elfogultságnak a keretiet, természetes miértjeit kívántam az imént megfogalmazni.

Jóllehet a magyarok egy kicsit túl is kompenzálják azt a tényt, hogy ők egy kicsiny országban lakó, a szomszédos országokétól eltérő, rokontalan nyelvet beszélő nép fiai, mondandóm érthetővé tétele végett pár szót erről a nemzeti kultúráról mégiscsak mondanom kell. Igazi nyelvrokonai messze északon, a Balti-tenger partjain meg az Urál keleti lejtőinek irányában élnek, de Európa szívében él több mint ezer éve az a kulturális entitás, melyet magyarnak neveznek. Már betelepedésekor beleszövődött az itt élt népek, vagy az ide sodródottak közegébe, ezernyi elemet kölcsönözve szlávoktól, románoktól, török eredetű népektől – sőt az elkülönített városrészekben élő, hol sok-sok bajjal-jajjal, hol virágzó békében élt zsidó közösségektől is! – mindvégig megőrizve azonban valami sajátos, kultúrateremtő fermentumot. Irodalomban, zenében, naív-populáris ábrázolóművészetben, de egyúttal valamilyen érdekes hajlékonyságot és nyitottságot a külső értékek befogadására. Budapest és a magyar tájak még az odavetődő látogató számára is nyitottságával, befogadókészségével, a nemzeti és az internacionális jellegek egybeszövődésével szokott hatni. Nem folytatom – még egy bedekkerben is többet talál ennél az, aki Magyarországról vagy a magyarokról valamit meg szeretne tudni.

A magyar meseirodalomnak nincsenek *Grimm-testvérei*. A nép ajkán élő, szájról szájra terjedő mesekincset azonban a romantika nálunk is felfedezte. Összegyűjtötték, lejegyezték. És azóta is a legkiválóbb íróink, költőink adaptációjában, a gyermeki szellemhez szabott feldolgozásában kerülnek a kicsinyek könyveibe. Köztudott, hogy a mesemotívumok, az úgynevezett toposzok nemzetköziek – a tündéréknek, boszorkányoknak, a mesék állathőseinek nincs és nem is lehet nacionáléja. Ám ezen túlmenően jónéhány téma nemzeti jelleget, hangsúlyt kap. Közismert az a mesetoposz például, hogy a legkisebb fiú, a legmostohább gyerek, a leggyengébbnek látszó legényke-leánya az, aki a testvérek között is a legkevésbé szemrevaló, végül is győz, ő állja ki a próbákat, és győzelmeskedik a rossz hatalmakon. Sejthető, hogy ebben a mesetémában vágykép ölt alakzatot: a jóság, az igazság, a szépség birodalmának győzelmét hirdeti a mesélő. A magyar mesevilágban – talán azért is, mert a magyar történelem kiváltképpen bővelkedik tragédiákban, a nemzeti kiszolgáltatottság élményében – különösen gazdagon van jelen az ilyen típusú fabula. Az elnyomatás, az idegen uralom évszázadaiban a falusi mesemondók fantáziájában a költészet, a mese vigasza szólalt meg – megváltást, örömet ígérve, vágyva.

Úgy gondolom továbbá, hogy minden népnek jó a humora, vitalitása szellemességében, játékos ötletességében gazdagon tud megnyilatkozni. Hajlok azonban arra, hogy a magyar mesefolklórban különösen sok a ravaszdi kópé, a csavaros ötletességű alak, aki ésszel, csellel, leleménnyel kénytelen élni – ez is a magyar mesekincs alapvonásai közé tartozhat. Nincs módom akárcsak ízelítőt adni erről, azért hozom azonban szóba, mert az írók tollán született magyar mese- és regényirodalom tematikájában nyomon követhetők ezek a vonások. A bátor szegény fiú, az árva *Petőfi Sándor* – ő a múlt századi magyar költészet zsenije – János vitézének hőse. Az ő „karrierje”, amely a helytállás és a hűség jegyében a Tündérország királyságáig ível, a népmesei képzeletvilág vágyképét ismétli meg.

Hadd álljak meg egy pillanatra és éppen *itt*: Petőfi mesehőse és azok is, akiket majd még említek, valamennyien Józsefnek, az őszövetségi testvérek legkisebbikének és a Góliáton győző fiatal Dávidnak leszármazottjai... Akik a lélek erejével, a testi erőt megsokszorozó igazság tudatában cselekszenek. Ez az olvasónak is biztatást adó mítosz regényesítve, önéletrajzi forrásokból eredeztetve az elmúlt évszázad magyar ifjúsági irodalmában, sok-sok regény nagyszerű formációjában élt tovább. Beleszövődve a magyar történelem és a polgárosodás epikai tablójába.

Némiképpen kikérkítve és egyszerűsítve a képet: a magyar regényirodalom múlt és e századi szerzői egyaránt ilyen típusú gyermek- vagy ifjú hősökkel aratnak ma is sikert. Van például a magyar ifjúsági irodalomnak egy alpműve – *Gárdonyi* Egri csillagokja – melyet majd minden magyar gyerek – lehet, hogy nem is egyszer – elolvas. A történet a magyar szabadságharcok egyik leghosszabb históriájából, a XVI-XVII. századból való: egy kicsiny várvédő magyar közösség hogyan védi rettenetes túlerővel, a török császári

seregek borzasztó hadaival szemben egy kisváros erődtünyének falait. Hősei romantikus regényhősök, a gyengébb, leleményes, de testben-lélektben ép és egészséges szereplők sorsa körül kanyarog a cselekmény. De az összefüggés-sort folytatva idézhetném *Molnár Ferenc* – a később színműveivel világsiker arató pesti író – ma is gyakorta új kiadásra kerülő regényét, a századforduló tájáról. A Pál utcai fiúkban a kiskamaszok a maguk erkölcsös játékszabályai szerint egy budapesti grundot, kis milliót védelmeznék a „végsőkig” az erősebbekkel szemben. Itt már a jelmez, a staffázs sokkalta realistább, a nagyvárossá növő főváros aszfaltja azonban ugyanúgy a gyengébb, de becsületesebb, kiszolgáltatottabb, de a maga szívszerinti igazságában derekasabb gyerekhősök bajvívása körül kanyarog. A formális bukás és az erkölcsi győzelem csúcspontjái. A magyar ifjúsági irodalom „dávidjainak” sorsából nem lehet kihagyni *Móricz Zsigmond* regényének említését. A magyar prózairodalom legnagyobb tehetségeinek sorába tartozó író Légy hű mindhalálig című regénye önéletrajzi ihletésű. Tiszta és egyértelmű erkölcsi drámája ma is hitelesen szólal meg: egy szegénysorból jött, tehetséges kisdiák becsületbeli, etikai kérdései köré épül a mű, de a mesebeli „legkisebb testvér” megpróbáltatásainak olvasmányélményeit is felidézi. Van a magyar gyermekirodalomnak varázssos tollú „Andersen”-je is, aki a falusi szegény, árva vagy félárva gyerekhősök körében mozgatja sokszor a művek cselekményét. *Móra Ferenc* művei nem hiányozhatnak egyetlen mesepolcra sem – az ő falusi szegényei, tisztaszívű kisemberei, gyermekalakjai minden magyarul olvasó az alapozó emlékei között őriz meg.

A népmesék világának emberszívű állatainak leszármazottai azok a mackók, kismacskák, kisökrök is, akik a gyermekkönyvek lapjain oly sokszor tűnnek fel. Humor és báj, esendőség és jószívűség színezi át ezt az irodalmat, amely fontos szín e palettán. A magyar mackóknak több nemzedéke is van. A századforduló körül született *Sebők Zsigmond* ifjúsági regényfolyama Mackó úr utazásai. Egy erdélyi medvecsalád mókás kalandjairól, utazásairól van e könyvekben szó – közel egy évszázada kacagtatva meg az ismételt kiadások olvasóit. Aztán a két világháború között – képletesen szólva – „áttelepült” egy igen híres mackó a magyar könyvek földjére: a kor egyik írója *Karinthy Frigyes* fordította le ugyanis magyarra *Milne* Micimackóját, zseniálisan újratervezte az eredeti mű szellemét, líráját, csodás naív filozofikumát. Ezzel is komoly lendületet adva a meseírók, gyermekeknek verseket szerző írók „medvés képzeletének”. Van egy Vackor nevű kismackó, akiről *Kormos István* költő verses mesesorozatokat írt. Az ő állatfigurája nem is igazán azoknak az állatoknak a „rokona”, akik erdős, hegyes vidéken (avagy az állatkertekben) élnek, hanem az a játékmackó támad általa költői életre, akit oly sok kisgyerek szorít a szívéhez elalvás előtt. A mai magyar irodalom egyik legnagyobb tehetsége, *Tandori Dezső* is sok könyvet írt – prózai és verses formájúakat – amelyekben ezt a medvetívumot új irányba fejleszté, élteti tovább. Az ő játékmackói – akik valódi, veled élő kisebb-nagyobb figurák – valami egészen rejtélyes bölcsesség és humor birtokosai. Gazdájukkal, az íróval folytatott dialógusaikban, az írói képzelet révén megelevenített gesztusaikkal egészen különleges, filozófikusnak is mondható költészetet kapunk.

Ezekkel a példákkal mondandómnak egy újabb témaköréhez értem. A magyar irodalom és a gyermekirodalom kapcsolatához. Az a helyzet ugyanis – és ez kivételes jelenség az európai nemzeti irodalmak között! – hogy a legnagyobb költőink, íróink mind-mind írtak és írnak meséket, gyermekkönyveket. Ez a tradíció Petőfi óta szinte töretlen: nevek tucatjait idézhetném igazolásul. Nemcsak az altközdve természetesen hajlama alakította ki ezt, hanem sok olyan társadalmi, politikai tényező is, amely az irodalomra hatott. Az 1950-es években, a sztalinista diktatúra kultúrpolitikája miatt sok költőt és íróat fosztottak például meg a publikálás komolyabb lehetőségétől. Két területen azonban kamatoztathatták tehetségüket: a műfordításban és a gyermekirodalomban. Ez a politika verdikt a gyermek- és ifjúsági irodalom számára hatalmas nyereséggé vált, a Móra Kiadó, a fiataloknak szánt kötetek megjelentetésének zseniális alkotói dolgoztak évtizedeken át. *Mándy Iván* és *Mészöly Miklós*, akik a mai irodalom doyenjei és élő klasszikusai, báb-játékokat, ifjúsági regényeket, darabokat, rádiójátékokat írtak tucatszám, fiatalok kezébe szánt kötetekben dolgozva fel gyermekkoruk élményeit, a különleges modernitás ízeit is belelopva a gyermek fogékonyágához, érdeklődéséhez szabott művekbe.

Am talán még többet nyert e körülmény által a magyar gyermekköltészet. És ha az, amit elfogultságnak mondtam, helyénvaló, akkor a legkisebeknek szóló poézisre ez teljes mértékben áll. A magyar gyermekversek világa – kérem, higgyék el! – világirodalmi unikum. Kár, hogy az idegen nyelvre való lefordítása majdnem a lehetetlennel határos. A sok-sok nagyszerű költő neve közül egyét ki kell emelnem – *Weöres Sándorét*. Nagy költői életművet hagyott hátra közel egy évtizede történt elhunytakor. Az a sajátos, szürrealisztikus és játékosan nonszensz poézis, amelyet szinte minden magyar gyerek már az óvodáskorban megismer, a magyar nyelv ritmusát, zeneiségét, képgazdagságát kamatoztatja, bűbajos játékosággal. Eredetileg ennek a Bóbita címen kiadott, több mint félszáz gyermekverset tartalmazó gyűjteményének a költeményeit a költő nem is gyermekeknek írta: „magyar etűdök” címmel készített ritmikai szövegkísérleteket, nagyfokú muzikalitásra törekedve. Nem véletlen az sem, hogy sokféle formában (a neves nagy magyar zeneszerzőtől, *Kodály Zoltántól* kezdve) megzenésített formában is terjednek ezek a versek. Nem tudok ellenállni a kísértésnek, hogy – angol fordítás hiányában – eredeti nyelven, magyarul meg ne szólalattassak valamit, ami mondandómat érzékletes-sé teszi. A kis költemény, amelyet most felolvasok képpel és ritmussal mindössze arról szól, hogy egy havas, téli tájban – mondjuk egy falusi ház ablaka alatt – elsuhan egy lovak húzta szánkó, a paripák nyakában csengő szől. Mintha egy gyerek állna, hallgatózna a téli éjszakában az ablak mögött – ezt a benyomást festi a következő vers. Remélem, meg fogják hallani a távolból közelítő, tompa dobogást, a crescendo-t, majd az eltávolodó hang és lép eltűnésének hangban, szóval festett varázslatát.

Weöres Sándor

Szán megy el az ablakod alatt

(Száncsengő)

Éj-mélyből fölzenő

– csing-ling-ling – száncsengő

Száncsengő – csing-ling-ling –

tél csendjén halkán ring.

Földobban két nagy ló

– kop-kop-kop – nyolc patkó.

Nyolc patkó – kop-kop-kop –

csönd-zsákból hangot lop.

Szétmáló hangerdő

– csing-ling-ling – száncsengő.

Száncsengő – csing-ling-ling –

tél öblén távol ring.

Ezek és a hasonló Weöres-versek is akkor jelentek meg, amikor a költőt, műveinek állítólagos „modernizmusa”, nézeteinek az uralkodó pártideológiától való eltérése miatt, tilalmi listára tettek és nemigen publikálhatott. Csak az asztalfiókjának írt. Az ő hallgatásának tornyában azonban ilyen gyermekirodalom született...

A magyar gyermek- és ifjúsági irodalom világából próbáltam valamit felvillantani, és nem a magyar gyermek- és fiatal olvasók olvasmányairól adtam képet. Említettem ugyanis a magyar kultúra és könyvkiadás nagyfokú nyitottságát – a magyar műfordítás-irodalom páratlan gazdagsága is ezt bizonyítja. Olvasási statisztikai felmérések szerint is a magyar gyerekek olvasmányai között a hazai termésű művek csak 20-25%-ot képviselnek, vagyis minden negyedik kötet a hazai. A többi a világ gyermekirodalmának magyarra átültetett sok-sok változata, *Swifttől* és *Defoe-tól* a kortárs szerzőkig.

JEGYZET

Az esszét egy Tel-Avivban rendezett nemzetközi gyermekirodalmi tanácskozára írtam referátumként, idegeneknek, olyan hallgatóságnak, akik jószérivel semmit sem ismernek a mi gyermek- és ifjúsági irodalmunkról. A szöveg természetét az élő hallgatóságnak szóló jelleg is meghatározta. Weöres kis remeke az angol nyelvű előadásban magyarul hangzott el.

FOGARASSY MIKLÓS